

O. Hula, Researcher degree
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

PATENT RESEARCH SERVICES LEGAL RELATIONSHIPS IN CIVIL LAW OF UKRAINE

The article is devoted to the nature and content of patent research services legal relationships' coverage in the civil law of Ukraine. The approaches of various scientists concerning the patent research services legal relationships' essence in the civil law of Ukraine and Russia are analyzed. The author focuses on the patent research services legal relationship content discovery.

Keywords: patent research legal relationships, patent research, patent information, patent search.

УДК 004.056.5:629.73(045)

А. Нашинець-Наумова, канд. юрид. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЦИВІЛЬНІЙ АВІАЦІЇ

У статті розглядаються проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації. Під забезпеченням інформаційної безпеки в цивільній авіації розуміється комплекс справ, для вирішення яких потрібно поєднання заходів, адміністративного, цивільного та програмно-технічного рівнів.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, загроза, забезпечення безпеки.

Цивільна авіація – це галузь, що відбиває як дзеркало, загальний стан економіки держави. На жаль, останні два десятиліття розвитку авіатранспортної галузі не можна назвати успішними. Кризові явища перехідного періоду безпосередньо торкнулися і цивільної авіації, і авіаційної промисловості, і всього, що пов'язано з розвитком і підтримкою інфраструктури, що забезпечує їх.

Але незважаючи на фінансові і виробничі проблеми, українські авіакомпанії існують, пасажирів літають, життя триває. В умовах, що склалися, вирішальним чинником виживання є можливість оптимізації вживаних бізнес-рішень при збереженні і навіть підвищенні безпеки польотів. У цьому напрямі прагнення авіакомпаній перейти на експлуатацію повітряних суден іноземного виробництва стає абсолютно зрозумілим. Але це далеко не єдиний механізм підвищення ефективності авіаперевезень. Приміром, один із способів оптимізації процесів, що забезпечують цивільну авіацію полягає у використанні сучасних інформаційних технологій.

Світова авіаційна індустрія формалізувала процеси забезпечення цивільної авіації через стандарти, правила, рекомендації, формати інформаційних обмінів. Ця формалізація, на погляд фахівців, стала основною умовою для інтенсивного впровадження інформаційно-технологічних рішень в практику цивільної авіації [1; 2; 3; 4].

Зараз практично немає авіакомпаній, що не використовують системи бронювання і продажу авіаквитків. На слуху такі бренди як Габріель, Сейбр, Сирена 2, Сирена 2000 та ін. Практично в усіх аеропортах застосовуються системи інформування пасажирів, системи реєстрації пасажирів і багажу. Зараз для надання своїм клієнтам різних інформаційних послуг кожна українська авіакомпанія має власний сайт в Інтернеті. Світова тенденція переходу на безпаперові технології супроводу авіаперевезень лише посилює роль інформаційних технологій.

У зв'язку з масовою комп'ютеризацією інформаційних процесів в системі управління повітряним рухом, збільшенням цінності і значущості інформаційних ресурсів особливу гостроту приймає проблема надійного захисту інформації, циркулюючої в критично важливих системах управління, тобто попередження її спотворення і знищення, несанкціонованої модифікації, зловмисного отримання і використання [5, с.89]. Про серйозність проблеми говорить хоч би такий факт, що одна людина, що має доступ до автоматизованих систем управління повітряним рухом, за незначний час (трохи більше 10 хвилин) в змозі повністю паралізувати великий аеропорт. Для цього досить ввести в програмне забезпечення всього декілька десятків рядків коду програми-вірусу.

Якщо дана автоматизована система управління повітряним рухом не матиме спеціальних засобів захисту функціонування, то це загрожує небезпекою життям сотень і тисяч авіапасажирів. У зв'язку з цим, доцільно розділяти ресурси, необхідні для безпосереднього вирішення основних функціональних завдань автоматизованих систем управління повітряним рухом і ресурси, що вимагаються для забезпечення безпеки функціонування програмних засобів і баз даних [6, с. 134].

При спробі вивчити тему з'ясувалось, що по окремих аспектах досліджуваної проблематики робіт вийшло досить багато. Проте, дослідження таких авторів як: В.Бордунова, А.Верещагіна, Ю.Колосова, Ю.Малєєва, Ю.Смирнова, які торкалися сучасних проблем цивільної авіації, питання застосування і юридичного значення регламентів ІКАО, їх роль в забезпеченні принципу безпеки цивільної авіації якщо і розглядалися, то в основному в контексті багатьох інших проблем, і тому специфіка цих питань не могла бути належним чином вивчена. Крім того, деякі документи в цій сфері були прийняті нещодавно і ще не стали об'єктом глибокого вивчення фахівців повітряного права. У зв'язку з цим новизна та актуальність забезпечення інформаційної безпеки, її значущість для цивільної авіації визначають наполегливу потребу в цілісному підході до подальшого дослідження. Отже, **основною метою** даної статті – є дослідження особливостей забезпечення інформаційної безпеки в сфері цивільної авіації.

Проблема забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації багатопланова і повинна розглядатися з різних сторін. Можна виділити три головні напрями аналізу цієї проблеми. Перший напрям – це соціальний аспект проблеми. Він полягає в тому, що в умовах науково-технічної революції росте небезпека помилок людей в їх безпосередній діяльності. Другий напрям проблеми характеризується потенціалом організаційних можливостей у рамках тієї або іншої системи господарювання. Значний спад активності в громадській і виробничих сферах життя нашого суспільства не міг не позначитися на уповільненні темпу зростання рівня безпеки польотів. І, нарешті, третій напрям. Він складає науковий зміст проблеми забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації. Це наукове обґрунтування створення ефективних засобів захисту людей від небезпеки при виконанні польотів.

Без сумніву, для того щоб вирішувати питання інформаційної безпеки в цивільній авіації, необхідно вирішити цілий комплекс взаємопов'язаних проблем. Ці

проблем умовно можна поділити на наступні групи: концептуальні, технічні та організаційні.

Спробуємо сформулювати концептуальні питання інформаційної безпеки в цивільній авіації, яка є невід'ємною частиною системи формування національної безпеки України.

Інформаційний ресурс країни належить до стратегічних ресурсів, тому що в інформаційній інфраструктурі держави в тій чи іншій мірі задіяні значні людські, фінансові або матеріальні ресурси, які за своїми обсягами наближаються до деяких галузей економіки. У сучасному суспільстві незрівнянно зросла значущість інформації, з точки зору забезпечення її безпеки, зросла вразливість суспільства, що пов'язана з втратою або недотриманням інформації. З урахуванням розвитку інформатизації суспільства, проникнення інформаційних технологій в усі найважливіші сфери життя суспільства, необхідно передбачити перехід від принципу забезпечення безпеки інформації до принципу забезпечення інформаційної безпеки [7, с. 22].

Під безпекою інформації розуміється такий стан її захищеності, який забезпечує відсутність недопустимого ризику нанесення шкоди від несанкціонованого її розголошення, витоку, модифікації або знищення. У ряді випадків особливе значення має недопущення несанкціонованої модифікації або знищення інформації.

У суспільстві все більше набувають значення інформаційні технології, що лежать в основі багатьох управлінських, соціальних процесів. Подібні технології відіграють значну роль в єдиних системах енергопостачання, системах руху повітряним транспортом. Нештатна або непередбачена "поведінка" інформаційно-управлінських систем у цих випадках може призвести до трагічних наслідків. Таким чином, при проектуванні інформаційних технологій необхідно враховувати цей фактор ризику і докладати зусилля для його мінімізації або по іншому забезпечити інформаційну безпеку.

Інформаційна безпека загалом, а в цивільній авіації зокрема може розглядатися у широкому і вузькому розумінні. У вузькому – як безпека інформації, у широкому – це стан захищеності як від загроз безпеки інформації, так і від загроз нанесення шкоди інформаційним технологіям.

Суб'єктами відношень у галузі забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації є державні органи влади й управління, юридичні особи всіх форм власності, фізичні особи, а також іноземні держави та їх органи, іноземні громадяни та групи громадян [7, с. 23].

Діяльність у галузі забезпечення інформаційної безпеки в сфері цивільної авіації повинна бути регламентована системою законодавчих і підзаконних актів, нормативних і нормативно-технічних документів.

Управління у сфері забезпечення інформаційної безпеки в сфері цивільної авіації повинне базуватись як на методах адміністративного управління, так і на нових методах, у т.ч. які ґрунтуються на ліцензуванні і сертифікації. У сучасних умовах ліквідації монополії держави на інформаційні ресурси, лібералізації інформаційної діяльності в середині держави і міжнародного обміну інформацією, необхідно розробляти демократичні механізми реалізації політики інформаційної безпеки. Ліцензування і сертифікація дозволять створювати такі умови, які виключають роботу в галузі інформаційної безпеки цивільної авіації некомпетентних організацій і спеціалістів, а також використання технічних засобів, що не відповідають встановленим вимогам захищеності [7, с. 24].

Таким чином, аналізуючи напрями та комплекс взаємопов'язаних проблем в системі забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації, ми пропонуємо

розглянути можливості, загрози, сильні та слабкі сторони цивільної авіації України.

Отже, по-перше, до можливостей в сфері цивільної авіації ми пропонуємо віднести:

1) Створення умов для розвитку ринкових процесів в транспортній галузі;

2) Впровадження енергозберігаючих технологій та підвищення економічності роботи транспорту;

3) Активну взаємодію з міжнародними і регіональними організаціями по розвитку міжнародних транспортних коридорів;

4) Впровадження передових технічних і екологічних регламентів, стандартів, модернізація транспортних активів;

5) Вдосконалення правової і нормативно-технічної бази галузі, перехід на технічне регулювання.

По-друге, загрози, які можуть виникати в сфері цивільної авіації:

1) У разі реалізації макроекономічних ризиків можливе зниження попиту на транспортні послуги, що також позначиться на цільових показниках;

2) Зростання внутрішніх цін на енергоносії призводить до збільшення витрат державних і приватних транспортних підприємств, витрат на придбання палива;

3) Скорочення бюджетного фінансування;

4) Загрози аварій і техногенних катастроф внаслідок високого зносу і відмов устаткування;

5) Проблеми і труднощі, пов'язані з відділенням авіакомпаній від аеропортів;

6) Значна кількість нерентабельних авіаліній, існування яких не виправдано потребами авіакомпаній.

По-третє, до сильних сторін в цивільній авіації України ми відносимо:

1) Аеропорти України в основному розташовані на шляху повітряних трас, що сполучають Європу з Азією, внаслідок чого є істотний потенціал розширення міжнародних повітряних повідомлень і збільшення польотів українських авіакомпаній у ближнє і далеке зарубіжжя;

2) Розвиненість інфраструктури суміжних видів транспорту.

По-четверте, слабкі сторони цивільної авіації України:

1) Недосконала інституціональна структура галузі;

2) Відсутність гнучкої тарифної політики, жорстке регулювання вартості послуг державними органами не дозволяють аеропортам повною мірою реалізувати заходи по залученню іноземних ВС для технічних, транзитних посадок в аеропортах;

3) Дороге авіапаливо призводить до подорожчання вартості авіаційних послуг;

4) Знос основних виробничих фондів (злітно-посадочні смуги і термінали).

Враховуючи вищезазначені фактори, забезпечення інформаційної безпеки польотів можливе тільки при проведенні повного і завершеного циклу заходів, починаючи від виявлення небезпечних чинників до ухвалення ефективних управлінських рішень. Для досягнення цієї мети Державіаслужба оприлюднила Проект Державної програми безпеки польотів [8]. Ця програма спрямована на забезпечення безпеки польотів повітряних суден цивільної авіації шляхом впровадження адміністративної системи управління безпекою польотів. Впровадження цієї програми, за попередньою оцінкою ефективності реалізації усіх напрямів робіт, спонукає зниження частоти авіаційних подій приблизно в 2 – 2,5 рази. Державною вимогою, яка визначає прийнятний рівень безпеки повітряного руху в Україні, є умова зниження кількості авіаційних подій і людських жертв, прямо або побічно пов'язаних з функціонуванням системи інформаційного забезпечення в умовах безперервного

зростання повітряного руху. Вказані вимоги є інтегральними і оцінюють безпеку повітряного руху на усіх етапах польоту "від порта до порта".

Програмні заходи забезпечення безпеки польотів при інформаційному обслуговуванні повітряного руху спрямовані на управління процесом створення і вдосконалення інформаційної системи з метою зменшення чинників ризику для досягнення встановлених державою прийнятних рівнів безпеки. Ці заходи повинні здійснюватися на усіх етапах життєвого циклу системи: від розробки і проектування її компонентів до сертифікації, впровадження і експлуатації усієї системи в цілому. Сьогодні система інформаційної безпеки включає сім блоків, що відповідають основним її категоріям і поняттям. До них ми відносимо: правове забезпечення інформаційної безпеки; концепцію та стратегію національної безпеки; національні інтереси у сфері інформатизації; загрози у інформаційній сфері; ризики інформаційної безпеки; чинники інформаційної безпеки; організаційну структуру інформаційної безпеки. Ці блоки складаються з відповідних елементів. У системі також відбиті національні інтереси України у інформаційній сфері, які містяться в згаданому Проекті. Всі елементи системи забезпечення інформаційної безпеки України тісно взаємодіють між собою, але кожний з них спеціалізується на вирішенні конкретних завдань відповідно до своєї предметної компетенції. У результаті такої взаємодії зазначені елементи доповнюють один одного, внаслідок чого утворюють струнку організаційно-функціональну систему, яка виступає ядром забезпечення реалізації національних інтересів України. Зважаючи на ту обставину, що система забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації функціонує за багатьма напрямками, постає необхідність сказати не просто про завдання, а про сукупність завдань, які можуть бути згруповані за певними критеріями [9, с. 58]. До них можна віднести внутрішні завдання, тобто це ті, які вирішують питання інформаційної безпеки зсередини системи; зовнішні – сукупність завдань, які вирішуються за межами системи, але також спрямовані на забезпечення інформаційної безпеки польотів повітряних суден. Стандартні завдання в системі забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації – це множина завдань, по яким вже відпрацьовані стійкі алгоритми вирішення питань нормативного та метрологічного забезпечення сертифікації та атестації технічних засобів захисту і контролю, які документально зафіксовані в інструкціях, методиках планах тощо; нестандартні – множина завдань, які вирішуються при виникненні нових умов, ситуацій, які не мають заздалегідь розроблених алгоритмів розв'язання (акт тероризму, збройна агресія, катастрофи тощо).

Отже, до основних завдань системи забезпечення інформаційної безпеки можна віднести наступні [10, с. 73]:

- захист конституційних прав, свобод та інтересів громадян України;
- захист конституційного ладу, державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості державного кордону, науково-технологічного і оборонного потенціалу країни;
- реалізація державної політики інформаційної безпеки;

➤ ведення активної оперативно-розшукової діяльності з метою забезпечення інформаційної безпеки через здобуття необхідної інформації для відпрацювання стратегічних, тактичних і оперативних рішень в сфері управління інформаційною безпекою та вироблення механізмів їх реалізації;

➤ виявлення, запобігання і припинення тероризму та іншої діяльності, спрямованої на насильницьку зміну конституційного ладу, порушення територіальної цілісності та недоторканості державних кордонів України;

➤ геополітичне моделювання поведінки партнерів по системі безпеки при реалізації загрози або небезпеки;

➤ недопущення проникнення до системи управління системою інформаційної безпеки структур промислового шпіонажу, представників організованої злочинності;

➤ протидія технічному проникненню на об'єкти особливої важливості з метою вчинення злочинів, проведення диверсійно-терористичної та розвідувальної діяльності;

➤ забезпечення збереження державної таємниці.

Зважаючи на основні завдання системи забезпечення інформаційної безпеки, її структуру та напрями можна спробувати подати власне визначення поняття "забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації". Отже, забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації – це комплекс справ, для вирішення яких потрібно поєднання заходів адміністративного, цивільного та програмно-технічного рівнів. Законодавчий рівень, при цьому, є домінуючим.

Висновок. Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації можна визначити як результат комплексної діяльності по створенню системи виявлення, відвертання і захисту від небезпек, загрозливих її структурі, ресурсам і діяльності в цілому. Система забезпечення інформаційної безпеки в цивільній авіації включає, адміністративну, цивільну та програмно-технічну підсистеми. У рамках кожної з них реалізується низка заходів по боротьбі із загрозами внутрішнього і зовнішнього характеру. Причому ступінь бажаної безпеки не повинен нести в собі загрозу блокування нормальної діяльності авіапідприємств.

Список використаних джерел

1. Дихтяренко Н.Д. Принципы формирования структуры и механизмов функционирования системы информационно безопасности в Украине / Н.Д. Дихтяренко // Безопасность информации. – 1995. – №1. – С.3-8.
2. Степанов Е.А. Информационная безопасность и защита информации: учебное пособие / Е.А. Степанов, И.К. Корнеев. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 304 с.
3. Косарів О.Й. Інформаційні системи на транспорті / О.Й. Косарів, А.М. Мерзвинська. – К.: НАУ, 2001. – 112 с.
4. Цимбалюк В.С. Правові аспекти охорони та захисту комп'ютерних інформаційних ресурсів / В.С. Цимбалюк. – 2007. – №1(13). – С.46
5. Защита информации в системах ее передачи и обработки / [Киселев В.Д., Есиков О.В., Кислицын А.С.]. – 2-е изд. – М.: Солид, 2011. – 202 с.
6. Автоматизация управления воздушным движением / [Анодина Т.Г., Кузнецов А.А., Маркович Е.Д.]. – 3-е изд. – М.: Транспорт, 2011. – 279 с.
7. Василюк В.Я. Інформаційна безпека держави: курс лекцій / В.Я. Василюк, С.О. Климчук. – К.: КНТ, Видавничий дім "Скіф", 2008. – 136 с.
8. Проект Державної програми безпеки польотів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.avia.gov.ua/documents/>
9. Оптимизация информационных процессов в автоматизированных системах с распределенной обработкой данных / [Балыбердин В.А., Белевцев А.М., Степанов О.А.]. – М.: Технология, 2002. – 232 с.
10. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навчальний посібник / В.А. Ліпкан. – К.: КНТ, 2009. – 576 с.

Надійшла до редколегії 21.03.13

А. Нашинець-Наумова, канд. юрид. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ

В статье рассматриваются проблемные вопросы обеспечения информационной безопасности в гражданской авиации. Под обеспечением информационной безопасности в гражданской авиации понимается комплекс дел, для решения которых нужно сочетание мероприятий, административного, гражданского и программно-технического уровней.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, угроза, обеспечение безопасности.

A. Nashynets-Naumova, PhD. Legal. Science
Kyiv National Taras Shevchenko, Kyiv

MATTERS OF INFORMATION SECURITY IN CIVIL AVIATION

The article the problem questions of the informative providing of safety are examined in a civil aviation. Under providing of informative safety the complex of businesses for the decision of that combination of measures of legislative, administrative, procedural levels is needed understands in a civil aviation.

Key words: information, informative safety, threat, providing of safety.

УДК 342.9

Ю. Рогачов, здобувач
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті розглянуто питання сутності податкового адміністрування в системі публічних правовідносин. Визначено принципи процесу адміністрування податків. Встановлено основні недоліки управління процесом адміністрування податків. Розроблено пропозиції щодо удосконалення процесу адміністрування податків.

Ключові слова: податки, платники податків, адміністрування податків, публічні правовідносини, принципи процесу адміністрування податків, механізми адміністрування податків, процедури реалізації захисту прав платників податків, податковий контроль.

Податковий кодекс України [1] у Розділі II. "Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)" визначає порядок адміністрування податків та зборів, а також вказує на порядок контролю за дотриманням вимог податкового та іншого законодавства органами публічних правовідносин. Наявність в державі механізмів адміністрування які базуються на адміністративно – правових нормах, принципах, цінностях з чітким змістом прав та обов'язків платників податків та процедурами реалізації щодо захисту прав платників податків є важливою умовою національної конкурентоспроможності.

Не зменшують актуальності дослідження існуючі наукові розробки частково присвячені питанням адміністрування окремих видів податків і зборів в працях українських вчених: Т. Проценка [4], В. Мельника [5], Н. Кучерявенко [6], В. Андрущенко [9], А. Соколовської [12] та інші, оскільки залишаються невиявленими та науково не розробленими принципи адміністрування податків, як юридичного процесу, зміст адміністрування податків в структурі публічних правовідносин.

Відомо що, рівень податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні залишається одним із найвищих у світі. Це в свою чергу, зумовлює низький рейтинг України за ефективністю системи оподаткування – 174-е місце серед 175 держав. Основними проблемами у цій сфері є велика кількість податків, зборів (обов'язкових платежів), які регулюються значною кількістю законів України, безсистемність та непередбачуваність змін податкового законодавства, а також недосконала система адміністрування податків. Це приводить до непродуктивного навантаження на суб'єкти господарювання та значних витрат часу і ресурсів для складання податкової звітності [2].

Разом з тим, до цього часу залишається науково та законодавчо не визначеним поняття "адміністрування податків" незважаючи на його широке застосування на практиці.

Так, стаття 14 Податкового кодексу України не дає визначення поняття "адміністрування податків", в той час

як в Розділі II. "Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)" Податкового кодексу України застосовується поняття адміністрування податків. У відповідності до п. 40.1. ст. 40 Податкового кодексу України цей розділ визначає порядок адміністрування податків та зборів, а також порядок контролю за дотриманням вимог податкового та іншого законодавства у випадках, коли здійснення такого контролю покладено на контролюючі органи [1]. З аналізу наведеної норми діючого законодавства вбачається, що законодавець відрізняє порядок адміністрування податків та зборів від порядку контролю за дотриманням вимог податкового законодавства не зважаючи на те, що процедури податкового контролю є складовою частиною процесу адміністрування податків і навіть за структурою Податкового кодексу України порядок та процедури податкового контролю включено до Розділу II "Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)" і є його складовою частиною.

Такі суперечливості у діючому законодавстві з одного боку пояснюються відсутністю в законодавчих актах поняття "адміністрування податків" до прийняття Податкового кодексу України на відміну від поняття "податковий контроль", визначення якого вже було законодавчо закріплено раніше. Так, Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами", визначав податковий контроль як діяльність контролюючих органів які у межах своєї компетенції, визначеної законодавством, здійснюють контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу [3].

З іншого боку відсутністю достатніх наукових розробок процесу адміністрування податків. Перші спроби висвітлення наукової дефініції "адміністрування податків" в Україні були здійснені на початку 2000-их років у наукових працях В.М. Мельника. В одній із публікацій автора адміністрування податків визначено як управлінська діяльність органів державної виконавчої влади, що пов'язана з орга-

нізацією процесу оподаткування, що ґрунтується на державних законодавчих і нормативних актах та використовує соціально зумовлені і сприйняті правила [5].

В свою чергу управлінська діяльність органів державної виконавчої влади створює систему публічних правовідносин в державі. Відтак, доцільнішим з наукової точки зору сучасності розглядати адміністрування податків як складову системи публічних правовідносин. В такому аспекті розкриття сутності та ролі адміністрування податків в системі публічних правовідносин вимагає з'ясування таких понять як "суб'єкт публічної влади", "публічна влада" та "публічний інтерес", оскільки адміністрування податків характеризується, по – перше, певними повноваженнями суб'єктів публічної влади по відношенню до платників податків та, по – друге, методами, якими реалізуються такі повноваження.

Публічна влада на відміну від суспільної – це влада, що перш за все належить такому особливому інституту суспільства, як держава [7]. Публічною владою у широкому розумінні є повноваження державних органів накладати обов'язки в односторонньому порядку та забезпечувати їх примусове виконання. Вдалим є визначення публічної влади як системи органів, якій державна влада в особі своїх органів і за допомогою права визначає межі й обсяг владних повноважень та діяльність яких спрямована на досягнення публічного інтересу [8].

Таким чином, до суб'єктів публічної влади належить орган, наділений владними повноваженнями, та діяльність якого спрямована на досягнення публічного інтересу. Суб'єкти публічної влади є носіями влади і належать до активних суб'єктів правовідносин. Публічний інтерес визначається як визнаний державною і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти задоволення якого є умовою і гарантією її існування та розвитку. Оскільки, наприклад, формування доходної частини бюджету, підпадає під сферу публічного інтересу, слід констатувати, що –

по – перше, адміністрування податків – це завжди процес діяльності суб'єктів публічної влади, пов'язаний із задоволенням публічного інтересу;

по – друге, адміністрування податків – як процес досягнення публічного інтересу, передбачає можливість застосування примусу з боку владного суб'єкта.

Одночасно, на шляху ефективного адміністрування податків в аспекті застосування примусу з боку суб'єкта публічної влади існує ряд проблем, які необхідно враховувати для забезпечення зростання результативності цього процесу з одного боку та захисту прав платника податків з іншого боку. До таких проблем можливо віднести такі:

➤ недостатня відпрацьованість механізму захисту законних інтересів та прав платників податків у чинному законодавстві;

➤ нерозвиненість механізму взаємної відповідальності всіх учасників податкових правовідносин;

➤ відсутність єдиної правозастосовної практики з реалізації законодавчо встановлених механізмів та процедур адміністрування податків;

➤ суперечлива судова практика в категорії податкових спорів.

Варто зазначити, що причина наявності вище перелічених проблем в сфері адміністрування податків зокрема полягає саме у відсутності чітко визначених принципів здійснення адміністрування податків як в законодавстві України, так і в існуючих наукових розробках.

Основним законодавчим актом, який сьогодні регулює процес адміністрування податків в Україні є Податковий кодекс України [1]. Базуючись на нормах Податкового кодексу України серед основних напрямків дія-

льності суб'єктів публічної влади з адміністрування податків можливо визначити такі: облікова робота (облік платників податків і облік надходження податків); масово-роз'яснювальна й консультативна робота; прогнозно-аналітична робота; контрольно-перевірочна робота. Передбачені діючим законодавством України механізми та процедури адміністрування податків є складовими частинами єдиного процесу направлено на досягнення публічного інтересу. Відтак, за своєю правовою природою адміністрування податків є певним видом юридичного процесу. В науці, юридичний процес прийнято визначати як встановлений нормами права порядок здійснення діяльності зі створення, тлумачення та реалізації правових норм.

Разом з цим, юридичний процес, як елемент правової системи, як порядок правової діяльності, як частина правового життя суспільства здійснюється за певними принципами. Принципи юридичного процесу являють собою основні ідеї, вихідні засади його формування, розвитку і функціонування. Принципи властиві юридичному процесу можна поділити на загальноправові, що належать до юридичного процесу, як частини права; загальнопроцесуальні, які властиві саме юридичному процесу у всіх його видах; видові, за якими здійснюються окремі види юридичного процесу [8].

Стаття 4 Податкового кодексу України визначає принципи податкового законодавства України. В той же час, принципи адміністрування податків, як окремого виду юридичного процесу, залишаються не визначеними. Відтак, встановлення таких принципів є суттєвим кроком у напрямку вдосконалення процесу адміністрування податків його подальшого розвитку та функціонування.

Виходячи із мети процесу адміністрування податків, якою є забезпечення погашення податкових зобов'язань платників шляхом оптимального втручання органів публічної влади в їхню господарську діяльність через застосування законодавчо встановлених механізмів і процедур, та законодавчо встановлених процедур адміністрування податків, можливо визначити наступні базові принципи адміністрування податків:

- **законність** – рівність усіх учасників процедур адміністрування податків перед законом, забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу;

- **єдиний підхід до встановлення механізмів та процедур адміністрування податків** – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податкового адміністрування;

- **принцип оптимального втручання суб'єктів публічної влади в діяльність платників податків** – держава має отримати від кожного платника тільки те, що він повинен сплатити, не більше і не менше при цьому суб'єкт публічної влади в процесі реалізації повноважень визнає домінантою не караючу (фіскальну) функцію, а консультаційну та роз'яснювальну функцію.

Визначені принципи процесу адміністрування податків та їх подальша практична реалізація повинна базуватись на такій особливості діяльності суб'єкта публічної влади будь – якої розвиненої держави, яка перш за все пов'язана з визначеним законодавством обов'язком допомогати платнику податків зрозуміти суть податкового законодавства та забезпечити його виконання. Для уніфікації цих питань рядом країн було прийнято рішення об'єднати заходи захисту платників податків шляхом прийняття відповідних нормативно – правових актів (Хартії, Декларації). У деяких країнах (наприклад, Канада і Великобританія) вони мають форму загальних ре-

комендацій щодо принципів, на яких повинні базуватися взаємини між податковою службою і платниками. У зв'язку з цим заслуговує на увагу визначені Організацією Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) принципи на яких базуються права і обов'язки платника податків [12], а саме:

- **право на інформацію і допомогу** – платники податків мають право на отримання інформації щодо функціонування податкової системи і методів їх оподаткування. Крім того, вони мають право на інформацію щодо їх прав, включаючи право на апеляцію;

- **право на апеляцію** – право на оскарження рішення податкових органів мають усі платники податків, і воно поширюється майже на всі рішення податкової служби у сфері застосування або інтерпретації законів чи адміністративних рішень за умови, що вони безпосередньо стосуються платників податків;

- **право платити не більше ніж встановлену суму податків** – платники податків не повинні платити більший податок, ніж цього вимагає податкове законодавство, а також мають право на допомогу податкової служби із зазначених питань, у тому числі щодо забезпечення права на податкові пільги.;

- **право на впевненість** – платники податків мають також право на високий ступінь впевненості щодо податкових наслідків своїх дій;

- **принцип конфіденційності і таємності** – інформація про справи платника, якою володіє податкова служба, є конфіденційною і буде використана виключно в цілях, які визначені податковим законодавством.

Натомість, процес адміністрування податків в Україні є в основному "фіскально" зорієнтованим, що в свою чергу свідчить про відсутність в цьому процесі основних засад, робочих принципів та зрозумілих шляхів практичної їх реалізації. Цьому сприяє очевидне переважання сегмента контрольно-перевірочної роботи суб'єктів публічної влади в рамках процесу адміністрування податків. На нашу думку дотримання вище визначених принципів в процесі адміністрування податків, запозичення досвіду інших країн в аспекті сутності, принципів здійснення податкового адміністрування, направленості взаємин суб'єкта публічної влади із платниками дозволить значно зменшити тиск контролюючих органів на платників податків, збільшити роботу в напрямку роз'яснювальної та консультативної роботи, зокрема шляхом виділення окремих підрозділів в податкових органах, відповідаль-

них за таку роботу, становленню атмосфери партнерства між суб'єктом публічної влади та платниками податків.

Вдосконалення механізмів адміністрування податків, як діяльності суб'єктів публічної влади є однією з умов зміцнення економіки держави і розвитку підприємства. Тому, створення відносин між податковим органом, як суб'єктом публічної влади та платниками податків, які базуються на певних принципах є пріоритетним напрямком діяльності держави в цілому.

Подальше удосконалення адміністрування податків слід здійснювати зокрема за такими напрямками:

- установа на законодавчому рівні та розробка практичних шляхів реалізації базових принципів адміністрування податків, як окремого виду юридичного процесу;
- забезпечення прав платників податків в процедурах застосування примусу з боку суб'єктів публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: текст редакції від 03.02.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами": текст редакції від 04.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2181-14/ed20101204>
3. Указ Президента України "Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності" від 3 вересня 2007 р. №8162. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/816/2007>
4. Проценко Т.О. Правове забезпечення адміністрування податків та митних платежів: Монографія. – Ірпін: Національна академія ДПС України, 2006. – с. 212 – 230.
5. Мельник В.М. Проблеми теорії та практики адміністрування податків в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №5. – С. 40-43.
6. Кучерявенко М.П. Податкове право України: Академічний курс: Підручник. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. – 701 с.
7. Юридическая энциклопедия//под. общей ред. Б.Н. Топорнина. – М.: Юристъ, 2001 – с. 918.
8. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко Теорія держави і права// Академічний курс/ Підручник Київ Юрінком Інтер 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm
9. Андрущенко В.Л. Фіскальне адміністрування як наука і мистецтво // Фінанси України. – 2003. – №6. – С. 27-35.
10. Межейнікова В. Ф. Аналіз ефективності адміністрування податків у сучасних умовах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nc.ufe.i.ukrsat.com/Kyrsi%202004/tezi/images/tezi/026.htm>
11. Мельник В.М., Пенякова Г.Л. Механізм прямого оподаткування у фінансовій теорії // Фінанси України. – 2009. – №5. – С. 66-77.
12. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. К.: Знання-Пресс, 2004. – 454 с.
13. Taxpayers' Rights and Obligations – Practice Note // www.oecd.org/ctp/administration/14990856.pdf

Надійшла до редколегії 21.03.13

Ю. Рогачев, соискатель
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

АДМИНИСТРИРОВАНИЕ НАЛОГОВ В СИСТЕМЕ ПУБЛИЧНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

В статье рассмотрены вопросы сущности налогового администрирования в системе публичных правоотношений. Определены принципы процесса администрирования налогов. Установлены основные недостатки управления процессом администрирования налогов. Разработаны предложения по совершенствованию процесса администрирования налогов.

Ключевые слова: налоги, налогоплательщики, администрирование налогов, публичные правоотношения, принципы процесса администрирования налогов, механизмы администрирования налогов, процедуры реализации защиты прав налогоплательщиков, налоговый контроль.

G. Rogachev, applicant
Kyiv National Taras Shevchenko, Kyiv

TAX ADMINISTRATION IN THE SYSTEM OF PUBLIC LEGAL RELATIONSHIP

The article considers the essence of the system of tax administration in public relations. Sets out the principles of the process of tax administration. Identifies the basic process control weaknesses in tax administration. The suggestions to improve the process of tax administration are generated.

Key words: taxes, taxpayers, tax administration, public relations, the principles of the process of tax administration, tax administration mechanisms, procedures for implementing the protection of taxpayers' rights, tax control.